

MUKAANA A POOLE KUNDAA BASI ROME OSOMO

Wu mukaana wu ósono Poole kundaa banga-a-kana baba ku Rome. Nde nkini áli ka amaagye oko o, lo mbwuru mukimi áaluo baara baba oko ya áasohobo Nzaami a Yiisu-Kriste oko. Poole ásono bo mukaana mpaala bo basoolo nde. Me mu obo nde ásono bo ti ña akala aagye nde ku Esepaanye, nde sa abululuru kundaa bo mpaala agwa bo mpama mu onama nzili a Kriste. Nde áluomo boho si mu osamana mu nde mpaala nde abagha mpeene yi ogye midzie.

Mu mukaana wu, Poole ásuu bo mandagha ma maluru bubwe mu kana li bo mu Kriste. Nde ályele ti baara bwohono bási masumu, ya bákuono a nsia a Nzaami. Lo mu matala ma, bo bakughu obvurulu endughu ya Nzaami mu bumõ ya Yiisu-Kriste. Nzaami ásuolo Poole mu okala ntumu mpaala atsala nsia yi a Ndagha yi Mbwe. Poole ályele ti Ndagha yi Mbwe me lileene li Nzaami kundaa nswe munde wu a aasa kana. Mu obo, ka bakughu ofirilyele o ti wu li mu-Dzwife, bwunu we ka li mu-Dzwife o. Na mihi mi Nzaami, banga-a-kana bwohono bali embe-embe, ka oli a mbwuru wu bvulu nganda a nde o. Nzaami aakamono baara bwohono baba bunsumu, bwunu a bu ookalyele Bisoño bibi Ngili ti: «Munde wuli wu a nsumu mu nkooro a kana sa akala wu a mweẽ» (1.17). Poole áfirilyele ti banga-

a-kana bwohonono bafaana ogwihini, mbwuru si mumõ ka abele nganda a nde o, ka asyeme nde o, anyaa olamana ndehe si, ngu okala ti nzya-nzyara a nde ka yili bumõ ya yi a ndaa nde o.

Mukaana wu, wu ósono Poole kundaa basi Rome li nkara mubwe, ya obaana oño, bakriste bágyagha nde bubwe.

Bu me bu baakakaba mukaana wu:

- Poole tsala nsia a Ndagha yi Mbwe (1.1-17),
- Baara bwohonono baasi masumu (1.18-3.20),
- Bunu-abo Nzaami aakamono baara ti bo baara baba bunsumu (3.21-4.25),
- Baara ba Nzaami sa babagha laama li linyaghara (5.1-8.39),
- Nzaami aanyaghala Isarayelee, lo ka mu matala mwohonono o (9.1-11.36),
- Bumweẽ bu bunyaghara bubu dzyi (12.1-15.13),
- Mandagha ma okuru Poole ya mamboro (15.14-16.27).

Nsia yi Mbwe yi ookatsala Poole

¹ Me Poole, musala a Yiisu-Kriste, wu báti mbili mu okala ntumu ya wu básuolo mu otsala Nsia yi Mbwe yi a Nzaami.

² Nzaami ágwi misiini mimi Nsia yi Mbwe yi kundaa mibighili mi nde mu Bisoño bibi Ngili.

³ Yo yitala Mwana a nde, wuulu mu musunu li mu musyi a dzumu li Dabvide.

⁴ Baatwulu Yiisu-Kriste Mfumu a bihi Mwana a Nzaami ya lileene, bwunu a bu oli Mufulu wu bungili, mu nkooro a osighili o nde ña kara li ba bákpí.

⁵ Me mu nde, me aabagha bwehe baa okala ntumu mu obiri bitswumu byehene mu okala a bintamana bibi kana, mu nsia a nkwumu a nde.

⁶ Behe si lili bamo mu baara ba bo, be ba ooti Yiiisu-Kriste mbili.

⁷ Me nsono mukaana wu kundaa be bwohono ba lili mu bvulu lili Rome, be ba ookadzyi Nzaami mu mukolo ya ba áti nde mbili mu okala baba ngili: Nyaã bwehe ya edzuunu, bi bifi kundaa Nzaami Taara a bihi ya kundaa Mfumu Yiiisu-Kriste bikala ya be.

Poole dzyi oyimono bakeretyë ba bali ku Rome

⁸ Nsomo, me mbvurulu matuono kundaa Nzaami a me mu Yiiisu-Kriste mu nkooro a be bwohono, mu kuulu bali mu okabili mu kana li be mu nsie nsyini.

⁹ Nzaami, wu aakansalala me mu mukolo mumõ mu Nsia yi Mbwe yi a Mwana a nde, li mpughulu a me ti me aakantsimi mu be matala mwohono ma aakantsamana me.

¹⁰ Mu nsamana a me, me aakanduomo waa li Nzaami, mpaala me mbagha mpeene yi ogya kundaa be.

¹¹ Mu kuulu me ndi a nzala a omono be ku olagha, mpaala me ngyaha be ekaba kii mufulu, ekaba kii bwehe mu kuulu be ligwama.

¹² Bwunu we mpaala, kundaa be, bihi bwohono libagha bukyini, nswe mbwuru mu kana lili ndaa wu muke.

¹³ Bandughu ba me mu kana, me ndzyi be lisoolo ti matala malagha me aakantsimi ogya kundaa be, mu obagha mana bimburu kundaa be ya kundaa bitswumu bibike. Lo tee sonali, bali mu okakahaba me.

¹⁴ Me ndi a ebyimi kundaa ba-Ngereke ya kundaa banzyi, kundaa bansughu ya kundaa ba bagwene soolo mandagha.

¹⁵ Mu obo me ndi a maangu nzala a otsala Nsia yi Mbwe kundaa behe si ba lili ku Rome.

Lileene li Nsia yi Mbwe

¹⁶ Mu kuulu me ka ndi a budzwa bu Nsia yi Mbwe o, mu kuulu yo yili lileene li Nzaami mu obvwughu o nswe munde wu aasa kana, nsomo mu-Dzwife, ɲa nseele mu-Ngereke.

¹⁷ Mu kuulu, me yo yiikasuo bu ookasa Nzaami baara bunsumu mu nzili a kana ya mu nkooro a kana, ti bwunu a bu básono ti: «Munde wuli wu a nsumu mu nkooro a kana sa akala wu a mweẽ.»

Enganma ki básweghe

¹⁸ Mu obo, obaana ku yulu, nkehe a Nzaami yili mu okamoɲono kundaa baara ba bagwene a enzaami ya ba bagwene a bunsumu, ba baakasweghe enganma kunsu ogwene a bunsumu.

¹⁹ Mu kuulu mandagha ma bakughu osoolo mu Nzaami mali mu okamoɲono ɲa kara li bo. Me Nzaami aasuo bo mo.

²⁰ Mu obo, mandagha ma maagwene okamoɲono kundaa nde, mbaala ti, lileene li nde lili mibvu ya mibvu ya bunzaami bu nde, maagyighili okamoɲono obaana ku bágyighili nsie, mu matala ma ookasa mayele lisobo mu bigyighili bi nde. Me mu obo bo ka bakughu obagha obvwughu o,

²¹ mu kuulu bu basoolo Nzaami, bo ka baasyighi nde ti anga Nzaami o, ya ka baabvurulu

nde matuono o. Lo bo bágwunumu kunsá bitsimi bi bigwene a mupfunu ya mikolo mi bo mi migwene a mayele miisomo kunsá mpyibi yi a laña-laña.

²² Bu batsimi ti bo bali bansughu, bo ayi banga-a-lala,

²³ ya bo baasobo nsia a Nzaami wu aagwene okakpa mu bidzili a dzili bi bili efaana e mbwuru wu aakakpa, kii banjini, kii banyama ba bali a myili mina ya kii banyama ba baakagye mu etulu.

²⁴ Me mu obo Nzaami anyaghala bo mu okala kunsá mandagha mama osunumu mu dzyi li mikolo mi bo, mpaala bo-a-bo banyaã ogwa manyuru ma bomo budziri.

²⁵ Bo baasobo enganma e Nzaami mu mpya, ya baakabuono bilogho bi ógyighili Nzaami, bu baakasamana bye ña ebini e ndeme. Masyighi kundaa nde mu mibvu ya mibvu! «Aamene!»

²⁶ Me mu obo Nzaami aatyeghe bo mu dzyi li mandagha ma maakatwuhu budzwa. Mu obo, bakaha ba bo ka baafirikabvughu mbughu ya babaghala o, lo baakabvughu mbughu ya bam-baala bakaha.

²⁷ Bumō si kundaa babaghala, bu banyaã ofirik-abvughu mbughu ya bakaha, bo baalughulu mu mbaa a dzyi li okabvughu mbughu bo-a-bo, mu okagyighili mandagha mama bupfiri babaghala ya babaghala, ya bo baabagha mu manyuru ma bo masyeme ma mafaana ya ogwunumu o bo.

²⁸ Mu kuulu bo baatsimi ti ka oli bubwe mu osoolo Nzaami o, Nzaami aatyeghe bo ku mayele ma bo ma magwene a bunsughu. Me mu obo bo baakagyighili mandagha ma magwene ofaana.

²⁹ Bo balwulu mu mandagha mama mawa-mawa ma magwene a bunsumu, mu mokolo bubi, mu ntono a nzi, mu okagyighili mandagha ma mabi, bo balwulu mu musogho, mu odzwa baara, mu mumbanana, mu bintwaã, mu bipfu bi bibi, mu okaburulu banganda mandagha,

³⁰ mu okabili bubi mu banganda, mitaara mi Nzaami, banga a enjma, banga a ligwagha, banga a mubili a nyuru, banga a bitsimi bubi, ba baakabihi litumu li ba báburu bo.

³¹ Bo ka bali a mayele o, ka baakanama mukihi wu bálaba o, ka bali a nyiĩ o, ka bali a ngebe o.

³² Ya ngu okala ti bo basoolo ti Nzaami ákehe baara ba baakagyighili mandagha mama obo lipfu, bo ka yini a ogyighili baakagyighili mo o, lo bo baakakihi si ba baakagyighili mo.

2

Mumfwunu a Nzaami wu bunsumu

¹ We, nswe ka nande we li, we wu aakalamana baara, ka bakughu osa we kolokolo o. Mu kuulu, we wu aakalamana babake, ya weme si aakagyighili mandagha maana mamu, we nyuru a weme aakasyeme.

² Ankoho bihi lisoolo ti olamana o Nzaami oli kuu nganma kundaa baara ba baakagyighili mandagha mama obo.

³ We wu aakalamana ba baakagyighili mandagha mama obo, ya weme si aakagyighili mo, we bunu tsihi, ti we sa bvwughu mu mumfwunu a Nzaami?

⁴ Bwunu we, we wu aakatsaala busini bubu bubwe bu Nzaami, mukolo a nde wu munene

okuru mukolo a nde mu okebe, we ka soolo o ti bubwe bu Nzaami bufaana obiri we ku ogyinji mayele?

⁵ Mu nkooro a mutswi mpini a we, we li mu okabihi ogyinji mayele. Me mu obo we li mu okakwu na yulu a weme nkehe yi nene mu etsughu ki akala oomonono nkehe ya mumfwunu a Nzaami wu bunsumu,

⁶ wu «akala aabvurulu kundaa nswe mbwuru bwunu a bu oli bigyighili bi nde».

⁷ Nzaami sa agwa laama lili mibvu ya mibvu kundaa babo baala mu mukama a bo wu okasa bubwe, bo baakasagha nsia, budziri ya bumwee bu buugwene okafa.

⁸ Lo Nzaami sa asyeme mu nkehe yi alagha babo ba baakanama bitsimi bi bomo, baakabihi enganma ya bali kunsu litumu li mandagha ma magwene a bunsumu.

⁹ Mpara ya minyoõ kundaa nswe mbwuru wu aakasa mandagha ma mabi, nsomo kundaa mu-Dzwife, ya kundaa mu-Ngereke si.

¹⁰ Lo Nzaami aakagwa nsia, budziri ya edzu-unu kundaa nswe munde wu aakasa bubwe, nsomo kundaa mu-Dzwife, na nseele kundaa mu-Ngereke.

¹¹ Mu kuulu Nzaami ka ali a munsuolo mu baara o.

¹² Baara bwohonu ba baasi masumu gwene a Mikyene osoolo, sa bapfighili si gwene a Mikyene. Ya baara bwohonu ba baasi masumu kunsu Mikyene, sa balamana bo mu Mikyene.

¹³ Mu kuulu, ka oli baara ba baakagyughu Mikyene bali baba nsumu na busu bu Nzaami

o, lo babo ba baakasalala Mikyene baakala baba bunsumu.

¹⁴ Mu matala maala baara baala ka bali ba-Dzwife o, ba bagwene soolo Mikyene, baakasalala mi ookatumu Mikyene, mono ti anga bo bali a Mikyene mu mikolo mi bo, ankoho bo ka basoolo Mikyene o.

¹⁵ Bo baakasuo ti bigyighili bi ookatumu Mikyene básono bye munsa mikolo mi bo. Embwuru e bo eekasuo si bumpughulu mu bo, bumõ si ya bitsimi bi bo biili matala mana biikafwunu bo ya matala ma make biikakala bo.

¹⁶ Mandagha mammo sa mamonono mu etsughu ki oolamana Nzaami mansweghe ma baara mu Yiisu-Kriste, ti bwunu a bu oli Nsia yi Mbwe yi aakansala me.

Nkyini a Isaraye

¹⁷ Lo kala ti we wu li a nkwumu yi a mu-Dzwife, we aasiji mu Mikyene ya li a mutwunu mu Nzaami a we,

¹⁸ we wu soolo waa li nde, Mikyene miiluo we bu osuolo bubwe bu ofaana osa mbwuru,

¹⁹ we wu aakatsimi ti we li mumbiri a binkpamihi, otsyeme o ba bali kunsu mpyibi yi a lanjala,

²⁰ muluo a ba bagwene a ligyahaba ya muluo a bike-bike, mu kuulu we akatsimi ti mu Mikyene we li a ligyahaba ya enganma.

²¹ Lo we, wu aakaluo babake, we ka li mu okaluo weme o! We wu aakaluo ti ka bafaana oturu o, we li mu okaturu!

²² We wu aakalighi ti ka bafaana obvughu mbughu ya mukala bwunu we mulumu a

nganda-mbwuru o, we li mu okabvughu mbughu ya mukala bwunu we mulumu a nganda-mbwuru! We wu aakabele bityeghe, we aakagwolo bilogho bi bili mu bibini bi baakasamana bye!

²³ We wu li a mutwunu mu Mikyene, we ka aakagwa Nzaami budziri o, bu aagwene okasalala Mikyene!

²⁴ Mu kuulu básono ti: «Me mu nkooro a be bikaana bi banzyi biikatsaala nkwumu a Nzaami.»

²⁵ Mu engan̄ma, osomo nzo a mbaa oli mupfunu kala ti we aakasalala Mikyene. Lo kala ti we aakatsumunu Mikyene, we li ti anga mbwuru wu áagwene osomo nzo a mbaa.

²⁶ Kala ti mbwuru wu áagwene somo nzo a mbaa aakasalala litumu li Mikyene, Nzaami ka kughu otala nde ti anga mbwuru wu áasomo nzo a mbaa o?

²⁷ Mbwuru wu áagwene osomo nzo a mbaa mu nyuru a nde, wu aakasalala Mikyene, ka akala alamana we o, we wu aakatsala mye, ngu okala ti we li a mukaana a Mikyene ya aasomo nzo a mbaa?

²⁸ Mu-Dzwife wu a ngan̄ma ka oli munde wu aakamon̄ono mu mihi o, ya osomo nzo a mbaa kuu ngan̄ma ka oli elyimi ki baakamono mu nyuru o.

²⁹ Lo mu-Dzwife wu a ngan̄ma me munde wu li mu-Dzwife kuns̄a mansweghe. Osomo nzo a mbaa o nde oli kuu mukolo ku ookagwa Mufulu a Nzaami, lo ka oli kuu mukaana wu básono o. Mu-Dzwife wu a ngan̄ma munde ka aakabagha

masyighi ma maakafa kundaa baara o, lo ma maakafa kundaa Nzaami.

3

Nkyini a baara bwohono

¹ Mu obo, mu emakye okala mu-Dzwife obvulu bitswumu bibike? Mupfunu wu osomo nzo a mbaa nana-ano ali?

² Mupfunu li wu munene mu mandagha malagha! Mu kuulu, nsomo, kundaa ba-Dzwife Nzaami ágwi Ndagha a nde okebe.

³ Lo emakye? Kala ti ba-Dzwife babake bagwene a kana, ogwene a kana o bo okughu osa kuulu ti Nzaami anyaa okebe mukihi wu álaba nde?

⁴ Si okala ka bunu! Nyaã Nzaami akala wu a nganma ya nswe mbwuru akala nga-a-mpya, ti bwunu a bu básono ti:

«Mpaala bamono we wu bunsumu mu mandagha ma we»,

«ya we lughulu na baakasa we muyala*».

⁵ Lo kala ti ogwene a bunsumu bu bihi-a-be buukasuo empakala bunsumu bu Nzaami, mayo bihi liilyele? Nzaami ka li a bunsumu o na aakakolo nde nkehe? Me mu embwuru ndi mu okabili.

⁶ Si okala ka bunu! Kala pele, lo bunu a bo Nzaami akala aalamana nsie?

⁷ Lo kala ti mu mpya a me enganma e Nzaami eli mu okakulu mu nkooro a nsia a nde, lo mu emakye bali mu ofirilamana me ti anga nga-a-masumu?

* **3:4 3.4** Bik. 51.6, ti bu básono mu mikaana mi mikulu mu engereke.

⁸ Ya mu emakye ligwene olyele ti anga bu ookat-simi ba baakapfiri mpya ndiri bihi liikaluo ti: «Bihi-a-be litswe likasa o bihi bubi mpaala bubwe bumonono mu bo!» Baara baba obo bafaana osyeme bo.

⁹ Lo bunu odzyi olyele? Bihi-a-be ba-Dzwife libvulu bikaana bibike? Komo pele! Mu kuulu bihi liitswama osuo ti: baara bwohono, ba-Dzwife ya ba-Ngereke, bali kunsu litumu li masumu.

¹⁰ Bwunu a bu básono ti:
«Ka oli a mbwuru wu a nsumu o, ka oli a si mumõ

¹¹ † Ka oli a mbwuru si mumõ wu li a mayele o,
ka oli si mumõ wu aakasagha Nzaami o.

¹² Bo bwohono baagwunumu, mu emvughu bo ayi
baara ba baagwene okasa dzyi li Nzaami,
ka oli a si mbwuru mumõ wu aakasa bubwe o,
ka oli a si mumõ o.

¹³ Miguolo mi bo mili ti mpyeme yi a bwaha,
bo baakasalala manzalisogho mabo mu okapfiri
mpya,

mu bibolo bi bo oli a misuo mi mpili,

¹⁴ ‡ minma mi bo milwulu mu bipwolo ya mu
mandagha mama nkala.

¹⁵ § Myili mi bo milenje mu okabulutsala makili,

¹⁶ mu manzili mwohono ma baakaluru bo, bo
baakatsala bilogho byehene ya baakasihi
nyĩ,

¹⁷ * bo nkini ka bamaagyahaba nzili yi a edzuunu
o.

¹⁸ † Budziri bu Nzaami ka buli ŋa mihi mi bo.»

† **3:11 3.11** Bik 14.1-3; 53.2-4. ‡ **3:14 3.14** Bik 10.7. § **3:15 3.15**

Edz 59.7s; Man 1.16. * **3:17 3.17** Edz 59.7-8. † **3:18 3.18** Bik 36.2.

¹⁹ Ankoho bihi lisoolo ti mandagha mwohono ma ookalyele Mikyene, mye miikalyele mo kundaa baara ba bali kunsu litumu li Mikyene, mpaala nswe muḡma akala wu a nkunkuru, ya nsie yohono yikala a ebili ḡa busu bu Nzaami.

²⁰ Me mu obo ka oli a mbwuru wu aakala wu a nsumu ḡa nkulu a Nzaami mu bigyighili bi Mikyene o, buulu Mikyene yini a ligyhaba li masumu miikagwa.

Nzaami aakasa baara bunsumu mu kana

²¹ Lo mu matala ma, gwene a mikyene, Nzaami aasuo bihi-a-be bu aakasa nde bihi-a-be baba nsumu ḡa nkulu a nde. Mikaana mi Mikyene ya mibighili miikasuo bumpughulu mu yo.

²² Baara bwohono ba baakasa kana Nzaami aasi bo bunsumu mu nkooro a kana li bo mu Yiisu-Kriste. Mu kuulu ka oli a lisobo ḡa kara li bo o:

²³ Mu kuulu bo bwohono baasi masumu, ya baagwene obagha nsia a Nzaami.

²⁴ Lo gwene a ofiri nzi, baasi bo baara baba bunsumu mu bwehe bu Nzaami, mu nzili a okwulu ku oli mu Yiisu-Kriste.

²⁵ Nzaami aasuolo nde ti anga ekaba kii ofughu masumu mu makili ma nde, mu nzili a kana, mu osuo bunsumu bu nde. Mu kuulu nde ka ásyeme masumu ma ósi baara mu nsi-nkulu o

²⁶ mu kuulu nde li a mukolo wu munene. Nzaami aadzyi osuo bunsumu bu nde mu matala ma, nde li wu a nsumu, bu atwulu munde wu si kana mu Yiisu nsumu.

²⁷ Ndagha yi okasa mutwunu ḡana yili? Pele, yo ka yifaana okala o! Mu nki mikyene? Mu

mikyene mi bigyighili? Pele, lo mu mikyene mi kana.

²⁸ Mu kuulu bihi litsimi ti Nzaami aakasa mbwuru akala wu bunsumu mu kana, gwene a osalala mi mikyene.

²⁹ Bwunu we, Nzaami li yini a wu a ba-Dzwife? Nde ka li si Nzaami a baala ka bali ba-Dzwife o? Eē, nde li si Nzaami a baala ka bali ba-Dzwife o,

³⁰ kala ti oli ngaŋma ti Nzaami li yini a ngamumō: Me nde aasa ba básomo nzo a mbaa ya ba bágwene osomo nzo a mbaa bakala baara baba bunsumu mu kana.

³¹ Mu obo, limaha oko Mikyene mu nkooro a kana? Si okala ka bunu! Lo bihi ligyighili onyeme ti Mikyene mikala.

4

Efaana kii Abarahame

¹ Mu obo, bihi emakye liilyele mu Abarahame, nkagha-kwuru a bihi mu musunu? Nde emakye ábagha?

² Mu kuulu, kala mu bigyighili Nzaami ási ti Abarahame akala wu bunsumu, nde kughu okala a mutwunu. Lo ŋa nkulu a Nzaami ka oli obo o!

³ Mu kuulu, Bisoŋo emakye biikalyele? «Abarahame ási kana mu Nzaami, me mu lo Nzaami átala nde ti anga mbwuru wu bunsumu.»

⁴ Ankoho kundaa munde wu si esala, ka bakughu otala mufuru a nde ti anga bwehe o, lo mufuru a nde li ti anga ebyimi ki bafaana ofiri nde.

⁵ Lo kundaa munde wuulu ka aasi esala o, lo si kana mu Nzaami wu aakasa ti nga-a-masumu akala wu bunsumu, Nzaami aakatala nde ti anga mbwuru wu bunsumu mu nkooro a kana li nde.

⁶ Me mu obo si, Dabvide ali mu okabili mu esee kii mbwuru, wuulu Nzaami aakakihi nde ti anga wu bunsumu gwene a otala bigyighili bi nde:

⁷ «Esee kundaa babo ba oosi Nzaami bubi bu bo kolokolo

ya ba aamaha nde masumu ma bo!

⁸ Esee kundaa mbwuru munde wuulu Mfumu ka aakatala masumu ma nde o!»

⁹ Esee ekye eli yini a kii ndaa baara ba básomo nzo a mbaa, bwunu we kii ba bagwene osomo si nzo a mbaa? Mu kuulu bihi lilyele ti: Kana li Abarahame lísi ti Nzaami atala nde ti anga mbwuru wu bunsumu.

¹⁰ Mu nki matala Nzaami átala nde ti anga nde mbwuru wu bunsumu? Nsomo a nsomo, bwunu we ŋa mbihi a ŋa ásomo nzo a mbaa o? Pele, ka ŋa mbihi o, lo nsomo nde ásomo nzo a mbaa!

¹¹ Abrahame ágyagha elyimi kii osomo nzo a mbaa ti anga enyeme kii bunsumu bu ábagha nde mu kana, mu matala maala nde nkini ka áli asomo nzo a mbaa o. Mu obo, nde li taara a baara bwohono babo ba bali a kana wene a osomo nzo a mbaa, mu kuulu batala boho si ti anga baara baba bunsumu.

¹² Nde li si taara a ba básomo nzo a mbaa – ka oli yini a ba básomo nzo a mbaa o, lo ba baakadzyara mu bitaama bi kana li óli a Abarahame, taara a bihi, mu matala maala nde nkini áli ka ásomo nzo a mbaa o.

Misiini mi Nzaami mi baakagyagha mu kana

¹³ Mu obo, ka mu nzili a Mikyene Nzaami ásiini a Abarahame, bwunu we musyi a dzumu li nde, mu ogwolo pfa li nsie o, lo mu nzili a bunsumu bu kana.

¹⁴ Mu kuulu, kala ti ba baakagwolo pfa baakagwolo lo mu nzili a Mikyene, lo kana ka lifirisyili a mubwughu o ya misiini ka mifirisyili a mupfunu o.

¹⁵ Mu kuulu, Mikyene miikatubulu nkehe a Nzaami, ya ña ebini kiili Mikyene we, ka oli ya otsala ku Mikyene o.

¹⁶ Mu obo, me mu nkooro a kana baakagwolo pfa, mpaala bukala bwehe ya misiini mikala mimi bwohonon ba bali mu musyi a dzumu li Abarahame. Ka yini a mu nkooro a babo ba baakasalala mikyene o, lo si mu nkooro a ba baakasa kana ti bu ósi Abarahame kana, taara a bihi bwohonon,

¹⁷ bwunu a bu básonon ti: «Me aansii we taara a bikaana bilagha.» Nde li taara a bihi, ña nkulu a munde wu ási nde kana, Nzaami wu aakagwa bumweẽ kundaa baara ba bákpí ya wu aakasa ti bilogho biili ka bili o, bikala.

¹⁸ Nde ási emiini ñaala ka bakughu osa emiini o, nde ási kana ya mu obo nde ayi taara a bikaana bilagha, ti bwunu a bu bályele ti: «Obo bu ookala musyi a dzumu li we.»

¹⁹ Nde ka ányaã osa kana o, nde ámonon nyuru a nde ti anga yo ayi yíikpi – ngu okala ti nde áli ku bele a bamvulu nkama (100) – ya mweẽ a Sara ka ali afirisyili a mbaa o.

²⁰ Lo ɲa nkulu a misiini mi Nzaami, nde ka ási makeɲe o, mu ogwene osa kana, lo nde bu ábagha lileene mu kana ágwi masyighi kundaa Nzaami.

²¹ Nde áli a kana lili mukughu ti, mi ookasiini a nde Nzaami, Nzaami li a lileene lii ogyighili mye.

²² Me mu obo bátala nde ti anga mbwuru wu bunsumu.

²³ Lo ka yini a mu nkooro a nde ngasighi básono o ti: «Me mu obo bátala nde ti mbwuru wu bunsumu,»

²⁴ lo mu nkooro a bihi si, bihi baala kana li bihi sa batala lo, kundaa bihi ba liikasa kana mu munde wu ásiili Mfumu a bihi Yiisu ɲa kara li ba bákpi.

²⁵ Yiisu, wu bátyeghe mu nkooro a bubi bu bihi ya básiili nde ɲa kara li ba bákpi mpaala bihi likala baara baba bunsumu.

5

Edzuunu ya Nzaami

¹ Me mu obo, bu lili baara baba bunsumu mu nkooro a kana, bihi-a-be lili mu edzuunu ya Nzaami mu Mfumu a bihi Yiisu-Kriste.

² Me mu nde bihi liibagha nzili mu kana mu ogyagha bwehe bubo bu lili bihi munsa bo, ya bihi liiši mutwunu a bihi mu emiini kii nsia a Nzaami.

³ ɲa yulu oɲo, bihi liikasa mutwunu mu mpara a bihi, bu lisoolo ti mpara yiikaburu nkaã,

⁴ nkaã yiikasa ti mbwuru akebe mukihi wu alaba, ngu okala ti nde li kunsu bigyeele, okebe mukihi wu alaba ookagwa emiini.

⁵ Ankoho, emiini ka eekagwa bupfiri o, mu kuulu baagyirili dzyi li Nzaami mu mikolo mi bihi mu Mufulu a Ngili wu baagwi bihi.

⁶ Mu kuulu, ŋaala bihi áli nkini mpini we, Kriste ákpi mu nkooro a banga-a-masumu mu matala ma ókuru Nzaami.

⁷ Oli mpara ti mbwuru akihi lipfu mu nkooro a mbwuru wu a nsumu, ampe mbwuru kughu obagha bukyini mu okpa mu nkooro a mbwuru wu mubwe.

⁸ Lo limono, bu oosuo Nzaami dzyi li nde mu bihi-a-be: Kriste ákpi mu nkooro a bihi-a-be ŋaala bihi-a-be áli nkini banga-a-masumu.

⁹ Ya mu matala ma, maala bihi-a-be ayi lili baara baba bunsumu mu makili ma nde, oli ngan̄ma ti Yiisu sa abvwuhu bihi-a-be mu nkehe a Nzaami.

¹⁰ Mu kuulu, kala ti ŋa líli bihi-a-be mitaara mi Nzaami, Nde ábvurulu ogwihini o nde ya bihi-a-be mu lipfu li Mwana a nde, lo bunu bihi-a-be ligwene obvwughu mu bumweẽ bu mwana a nde, bu liibvurulu ogwihini ya nde.

¹¹ Na yulu on̄o, bihi liikasa mutwunu a bihi mu Nzaami, mu Mfumu a bihi Yiisu-Kriste. Mu nde bihi liigyagha obvurulu ogwihini mu matala ma.

Adã ya Yiisu-Kriste

¹² Me mu obo, bwunu a bu oosomo lisumu mu nsie mu nzili a mbwuru mumõ, ya mu nzili a lisumu lipfu liisomo mu nsie, bwunu obo si lipfu liisomo mu baara bwohono, mu kuulu bwohono baasi masumu...

¹³ Mu kuulu, tee mu matala ma oli Mikyene, masumu máli mu nsie, lo ka baakatala masumu o ñaala Mikyene mye we.

¹⁴ Lo komo, obaana Adã tee Moyidze, lipfu líli a litumu, ngu okala ña yulu a ba bágwene osa masumu mu nzili a otsumunu ngili ti anga bu ósi Adã, nde wu li efaana ki munde wu faana ogya.

¹⁵ Lo ekaba kii bwehe ebvulu bubi bu ósi Adã mu mupfunu. Mu kuulu, kala ti mu bubi bu mbwuru mutsyini lipfu lísomo mu mampwumu ma baara, lo bwehe bu Nzaami ya ekaba kii bwehe ki bágwi mu bu mbwuru mutsyini, Yiisu-Kriste, épfini ku obvulu olagha ña yulu a mampwumu ma baara.

¹⁶ Lo ekaba ki ka eli bwunu a bu oli lisumu li mbwuru mutsyini o. Mu kuulu, mu nkooro a lisumu li mbwuru mutsyini mumfwunu áyafa mu masyeme, lo ekaba kii bwehe bu Nzaami mu nkooro a masumu ma malagha ekaba e bwehe égyi ya émaha masyeme.

¹⁷ Mu kuulu, kala ti mu nkooro a bubi bu mbwuru mutsyini lipfu líikatumu mu nde ngasighi, lo mu Yiisu-Kriste ngasighi bihi liibagha ku obvulu: Bwohono ba baakagyagha bwehe bu Nzaami ba bulagha ya ekaba kii bunsumu, sa bakala bumweé ya bakatumu yini a mu Yiisu-Kriste.

¹⁸ Me mu obo, buulu mu bubi bu mbwuru mutsyini masyeme mábwi mu baara bwohono, me obo si mu egyighili emõ kii bunsumu, ki ekughu osa mbwuru wu a bunsumu, égyi mu ogwa laama kundaa baara bwohono.

¹⁹ Mu kuulu, bwunu a bu óbwi mampwumu ma baara mu masumu mu nkyini a mbwuru mut-

syini, bwunu obo si mu bintamana bi mbwuru mutsyini, sa basa mampwumu ma baara makala mama nsumu.

²⁰ Ankoho Mikyene mígyi mpaala bubi bupfini, lo ɲa ebini ki oopfini masumu, ɲaana-oŋo si bwehe buubvulu opfini.

²¹ Mpaala, bwunu a bu ookatumu masumu mu lipfu, bwunu obo si bwehe buukatumu mu bunsumu, mu laama lili mibvu ya mibvu mu Yiisu-Kriste, Mfumu a bihi.

6

Bákpi mu masumu, lo bali mweẽ mu Yiisu-Kriste

¹ Bihi nki ndagha liilyele? Bihi lifaana okakala munsu masumu mpaala bwehe bupfini?

² Si okala ka bunu! Buulu bihi-a-be lili ba bákpi mu masumu, bunu-abo likughu ofirilaama munsu masumu?

³ Be ka lisoolo o ti bihi-a-be bwohono bábogho bihi mu okala emo mu Yiisu-Kriste? Mu obo, me mu okala emo mu lipfu li nde bábogho bihi-a-be.

⁴ Mu libogho, baadzyighi bihi mu okala emõ ya nde mu lipfu li nde, mpaala bwunu a bu oosighili Kriste ɲa kara li ba bákpi mu lileene li nsia a Taara, bwunu obo si bihi-a-be liikabuludz-yara munsu bumweẽ bu bunyaghara.

⁵ Mu kuulu, kala ti Nzaami aasi bihi-a-be likala ti anga Yiisu mu lipfu li nde, nde sa asa kuulu ti bihi-a-be likala si ti anga Yiisu mu osighili o nde mu lipfu.

⁶ Bihi-a-be lifaana osoolo ti mbwuru wu mukulu wu áli mu bihi-a-be baakomo nde ɲa

kuruwa ya Kriste, mpaala Nzaami amana mpini a nyuru yi masumu yi, ya bihi-a-be liinyaã ofirikala bankana ba masumu.

⁷ Mu kuulu, munde wu aakpi baakwulu nde mu masumu.

⁸ Ankoho kala ti bihi-a-be liipki emõ ya Kriste, bihi lisi kana ti bihi-a-be sa likala mweẽ ya nde,

⁹ bu lisoolo ti Kriste bu ásighili ña kara li ba bápki ka akala afirikpa o. Lipfu ka lifirisyili a litumu mu nde o.

¹⁰ Mu kuulu, kala ti nde aakpi, me mu nkooro a masumu ma baara nde aakpi sa limõ. Ya mu matala ma nde li mweẽ, nde li mweẽ mu nkooro a Nzaami.

¹¹ Bumo si mu be, be likala ti anga be liipki mu nkooro a masumu ya be likala mweẽ mu Yiisu-Kriste, mu nkooro a Nzaami.

¹² Mu obo, masumu manyaã ofiritumu manyuru ma be ma maakakpa. Ka likala a bintamana mu okasa dzyi li manyuru ma be o.

¹³ Ka ligwa manyuru ma be mu osalala masumu ti anga edzwana mu osalala bubi o. Lo be beme ligwa manyuru ma be kundaa Nzaami ti anga baara baba mweẽ ba basighili ña kara li ba bápki, ya lisa manyuru ma be makala ti anga edzwana mu osalala bunsumu.

¹⁴ Mu kuulu, masumu ka mafirikala a litumu ña yulu a be o, mu kuulu be ka lili kunsu litumu li Mikyene o, lo kunsu litumu li bwehe.

Osalala bunsumu

¹⁵ Bihi nki ndagha liilyele? Likasa o bihi masumu mu kuulu ka lili kunsu litumu li Mikyene o, lo kunsu litumu li bwehe? Si okala ka bunu!

16 Be ka lisoolo o ti kala ti be likihi osalala mbwuru ti anga bankana, mu okala a bintamana mu nde, be ayi bankana ba mbwuru munde wu liikihi be bintamana osa? Bankana ba masumu ma maakabiri ku lipfu, bwunu we bankana ba bintamana bi biikabiri ku bunsumu?

17 Lo matuono kundaa Nzaami, na mbihi a na lili be bankana ba masumu, mu matala ma, be liisi bintamana mu mikolo mi be myehene mu maluo ma baagwi be.

18 Bu baakwulu be mu masumu, be ayi lili bankana ba bunsumu.

19 Me mu embwuru ndi mu okabili, bu nsoolo ti be ka liibakabaghala mandagha o: Mu kuulu, bwunu a bu ligwi be manyuru ma be mwohono kunsu bunkana mu osalala osunumu ya bubi, mu osini mu bubi bu bubvulu, bwunu obo si mu matala ma, litwulu manyuru ma be mwohono kunsu bunkana bu bunsumu mu osini mu laama li liikagwa Nzaami esee.

20 Mu kuulu, mu matala ma lili be bankana ba masumu, be lili bunya-nyaã na nkulu a bunsumu.

21 Nsa mufuru be libagha mu matala mamo? Mandagha maala be lili a bupfiri mu mo lolo li, mu kuulu masini ma mo me lipfu.

22 Lo mu matala ma, bu baakwulu be mu masumu, be ayi bankana ba Nzaami, bimburu bi lili a be me laama li liikagwa Nzaami esee ya masini ma be me laama lili mibvu ya mibvu.

23 Mu kuulu mufuru a masumu li lipfu. Lo ekaba kii bwehe, ekaba e Nzaami me laama lili mibvu ya mibvu mu Yiesu-Kriste, Mfumu a bihi.

7

Mukriste li wu bákhwulu mu litumu li Mikyene

¹ Bandughu ba me mu kana, me kundaa baara ba basoolo Mikyene me ndi mu okabili. Be ka lisoolo o ti Mikyene mili a litumu ŋa yulu a mbwuru, mu matala mwohono ma ali nde mweē?

² Mu obo, mukala li a munama ya mulumu a nde mu mikyene mi mabala mu matala mwohono maala mulumu a nde li mweē. Lo kala ti mulumu a nde kpi, mukaha ka afirisyili kunsu mikyene mi mabala mi miikabvughu nde munama ya mulumu a nde o.

³ Kala ti mu matala maala mulumu a nde li mweē, baghala mukimi firikie nde, baghala munde faana ofiri bukala mu kuulu nde aabvughu mbughu ya mukala a nganda-mbwuru. Lo kala ti mulumu a nde kpi, nde ka afirisyili kunsu Mikyene o. Mu obo, nde ka aabvughu mbughu ya mulumu a nganda-mbwuru o kala ti nde ayi mukala a baghala mukimi.

⁴ Mu obo, bandughu ba me mu kana, behe si bádzwi be mu mi mitala Mikyene mu kuulu be líli emo ya Kriste mu lipfu li nde. Mu bu, be líli baba ndaa mbwuru mukimi, munde wu áasighili ŋa kara li ba bápki, mu kuulu bihi-a-be likagyighili mandagha ma maakagwa Nzaami esee.

⁵ Mu kuulu, mu matala ma líli bihi-a-be kunsu litumu li musunu, bihi-a-be líli a dzyi li okasa masumu mu nzili a mikyene, ya dzyi lilo, líkasala mu manyuru ma bihi mwohono. Ya bihi-a-be líkasa mandagha ma maakabiri ku lipfu.

⁶ Lo mu matala ma, bihi-a-be ka lifirisyili kunsalitumu li Mikyene o. Ngu okala ti bihi-a-be lili bankana, ka mu litumu li likulu, lili Mikyene mi basono o. Lo bihi-a-be lili bankana mu litumu li linyaghara lili Mufulu Ngili.

Esala ki Mikyene

⁷ * Bihi nki ndagha liilyele? Mikyene mili masumu? Si okala ka bunu! Lo yini a mu nzili a Mikyene me aansoolo masumu. Mu obo, me ka ákaansoolo sughu li mukolo o, kala ti Mikyene ka mikalyele o ti: «We ka sughu mukolo o.»

⁸ Mu obo, masumu bu mabagha mpeene, maaburu mu me mu nzili a mukyene, sughu li mukolo lili mawa-mawa. Mu kuulu, wene a Mikyene, masumu maakpi.

⁹ Mu matala ma makulu, me áandi mweë wene a Mikyene. Lo mikele bu migyi, masumu mabagha bumweë,

¹⁰ ya me, me aankpi. Mu obo, mukele wu aakabiri ku laama, aatsiini me ku lipfu.

¹¹ Mu kuulu, mu mikele, masumu maabagha mpeene yi opfiri me, ya mu mye, masumu maadzwi me.

¹² Obo me buulu, Mikyene mili mimi ngili ya mikele mili mimi ngili, mimi nsumu ya mi mibwe.

¹³ Mu obo, kundaa me bubwe ayi lipfu? Si okala ka bunu! Obo me bu oosuo lisumu maangu-efa e lo, lo liisalala bubwe mu obiri me mu lipfu. Mpaala mu mukele, lisumu limonono mu lileene li lo lwohono.

* 7:7 7.7 Opa 20.17; Det. 5.21

Nkana a mukyene a lisumu

¹⁴ Mu kuulu, bihi-a-be lisoolo ti Mikyene mili mufulu. Lo me, me ndi mbwuru wu li a nyuru yi musunu, wu bátyeghe kundaa masumu.

¹⁵ Mu kuulu, me ka ndi mu okabaghala mandagha ma ndi mu ogyighili me o. Ndagha yi ndzyi me, me ka ndi mu okagyighili yo o. Lo yi aangwene okadzyi me, me yi ndi mu okagyighili me.

¹⁶ Lo kala ti ndagha yi aakangyighili me ngu yi aangwene okadzyi me, me ndi bitsimi bimō ya mikyene, mu olyele ti mye mili mi mibwe.

¹⁷ Mu matala ma, ka ofirisyili me meme ndi mu okagyighili mandagha mamō o, me lisumu li lili mu me li li mu okatumu me mo okagyighili.

¹⁸ Me nsoolo yo ti mu me ka oli a ndagha yimbwe o, ma mbaala ti munsa nyuru a me. Mu kuulu mu me, me nkughu okala a bitsimi bii osa bubwe, lo me ka ndi a mpini mu osa bo o.

¹⁹ Me ka aakansa bubwe bu aakandzyi me o, lo me aakansa bubi bu aangwene okadzyi me.

²⁰ Kala ti me ngyighili ndagha yiili me ka ndzyi yo o, ka me ndi mu ofirikagyighili yo o, lo lisumu li lili mu me lili mu okagyighili yo.

²¹ Mu obo, me wu ndzyi osa bubwe me aabaghala mukyene wu: Ndagha yi nkughu me osa yina bubi.

²² Mu kuulu, munsa mukolo a me, me aanka-mono esee mu Mikyene mi Nzaami,

²³ lo munsa nyuru a me yohono me aakamono mukyene mukimi wu aakadzwana ya munde wu li emo ya mayele ma me. Nde aakasa me nkana a mukyene a lisumu li lili mu nyuru a me.

24 Nyiĩ mu me! Nande akala aakwulu me mu nyuru yi, yi aakabiri me ku lipfu?

25 Matuono kundaa Nzaami mu Yiisu-Kriste Mfumu a bihi-a-be!

Me mu obo, mu embwuru e me, me ndi nkana a Mikyene mi Nzaami, lo mu nyuru a me, me ndi nkana a mikyene mi lisumu.

8

Bumweẽ bwunu a bu oli Mufulu a Nzaami

1 Obo me buulu, mu matala ma, ka ofirisyili a masyeme kundaa ba bali mu Yiisu-Kriste o.

2 Mu kuulu, mikyene mi Mufulu mi miikagwa laama mu Yiisu-Kriste miikwulu we mu mikyene mi lisumu ya mimi lipfu.

3 Mu kuulu Nzaami bu agweghe Mwana a ndeme mu efafaana kii nyuru yi embwuru, mu nkooro a masumu, nde aasyeme masumu mu nyuru a mwana a nde. Mikyene ka mikughu ogyighili obo o, mu kuulu nyuru yiimana nde mpini.

4 Mu kuulu bunsumu bu ookaluomo Mikyene bukughu mu bihi-a-be ba liigwene okadzyara mu embwuru, lo mu Mufulu.

5 Mu obo, babo ba bali kunsu litumu lili embwuru bali a bitsimi bimõ ya bu ookadzyi nyuru, lo babo ba bali kunsu litumu li Mufulu, bali a bitsimi bimõ ya bu ookadzyi Mufulu.

6 Ankoho dzyi li nyuru liikabiri ku lipfu, dzyi li Mufulu, liikabiri ku laama ya ku edzuunu.

7 Mu kuulu dzyi li nyuru liikabiri mbwuru mu okala mutaara a Nzaami, nde ka ali kunsu litumu

li Mikyene mi Nzaami o, nde ka kughu si onama mye o.

⁸ Babo ba bali kunsu litumu li dzyi li nyuru, ka bakughu ogwa Nzaami esee o.

⁹ Lo kundaa be, be ka lili kunsu litumu li dzyi li nyuru o, lo be lili kunsu litumu li Mufulu, kala oli ngan̄ma ti Mufulu a Nzaami aakakala mu be. Ya kala ti mbwuru ka li a Mufulu a Kriste o, lo nde ka li wu a ndaa Kriste o.

¹⁰ Ankoho kala ti Kriste li mu be, mu engan̄ma nyuru a be yiikpi mu nkooro a masumu, lo Mufulu li bumweē mu nkooro a bunsumu.

¹¹ Ya kala ti Mufulu a munde wu aasiili Yiisu ŋa kara li ba bákpi li mu be, munde wu aasiili Kriste ŋa kara li ba bápki sa akala agwa si laama kundaa manyuru ma be ma maakakpa mu Mufulu a nde wu li mu be.

¹² Me mu obo, bandughu ba me mu kana, bihi-a-be lili a ebyimi, lo ka kundaa nyuru yi embwuru o mu okala mweē ti bu oli dzyi li nyuru.

¹³ Mu kuulu, kala ti be liikanama nzya-nzyara a nyuru, be sa likpa. Lo kala ti mu Mufulu, be lidzwi bigyighili bi nyuru, be sa lilaama.

¹⁴ Mu kuulu, baara bwohono ba baakadzyara kunsu Mufulu a Nzaami bali baana ba Nzaami.

¹⁵ Be ka lígyagha mufulu wu bunkana o, mufulu wu aafirikagwa be nzalamweē. Lo be lígyagha Mufulu mumō wu aakakirili bihi nkara a baana ba Nzaami, mu nde bihi-a-be liikakehe engubu ti: «Aba!» Mbaala ti, «Taara!»

¹⁶ Mufulu ndeme li mu okasuo bumpughulu kundaa mufulu a bihi ti bihi-a-be lili baana ba Nzaami.

¹⁷ Ankoho, kala ti bihi-a-be lili baana, bihi-a-be lili si ba baakasyili a pfa: Ba baasyili a pfa li Nzaami, ba baasyili a pfa emõ ya Kriste, kala oli nganma ti bihi-a-be liikamono mpara ya nde mu obagha nsia emõ ya nde.

Nsia yi aagya

¹⁸ Mu obo me ntsimi ti, mpara yi matala mama lolo ka yikughu okala embehe ya nsia yi akala aamonono mu bihi-a-be o.

¹⁹ Mu kuulu byehene bi ógyighili Nzaami bili mu okakebe ya mukolo mbaa, omonono o nsia a baana ba Nzaami.

²⁰ Mu kuulu, byehene bi ógyighili Nzaami bili kunsu litumu li mandagha ma magwene a mup-funu, ka mu dzyi li byeme o lo mu nkooro a munde wu aasi bye kunsu litumu li nde, ya emiini:

²¹ Sa bakwulu bye mu bunkana ya mu lileene li liikabyihi bye, mpaala bye bikala munsu bunyan-nyaã ya kunsu nsia a baana ba Nzaami.

²² Ankoho bihi-a-be lisoolo ti, tee mu matala ma, nsie yohono yili mu okasyama ya yili mu okamono mpara a misuo mi oburu.

²³ Bihi-a-be si ba lili a bimburu bi Mufulu bibi nsomo, bihi-a-be si liikasyama kunsu mikolo mi bihi-a-be, bu liikakebe matala ma oosa bihi Nzaami maa ngu baana ba nde, ya ma baakwulu manyuru ma bihi-a-be.

²⁴ Mu kuulu, me munsu emiini baabvwuhu bihi-a-be. Lo ankoho, emiini ki liikamono ka eefirikasyili emiini o: Elogho ki baakamono, bakughu ofirisa emiini mu kye?

²⁵ Lo kala ti bihi-a-be liikasa emiini mu elogho ki liigwene okamono, bihi-a-be liikakebe kye ya mukama.

²⁶ Bumõ si, Mufulu akayabaha bihi ba liik-agwene a makpa, mu kuulu bihi ka liikasoolo mandagha ma lifaana oluomo mu nsamana a bihi o. Lo Mufulu ndeme aakasamana mu bihi, mu misyama miili ka bakughu obagha bu baalyele mye o.

²⁷ Ya munde wu aakagyighili okehene mikolo soolo bitsimi bi Mufulu. Nde aakasamana mu baba ngili ti bwunu a bu ookadzyi Nzaami.

²⁸ Bihi lisoolo si ti mandagha mwohonon maakasala mu bubwe bu babo ba baakadzyi Nzaami, babo ba áti nde mbili ti bwunu a bu oli bitsimi bi ákuru nde.

²⁹ Mu kuulu, babo ba átswama osuolo nde, nde átswama ogwolo si munkaana wu osa bo bakala embehe ya efaana e Mwana a nde, mpaala nde akala mwana wu a nsomo ña kara li mpwumu a baana ba taara.

³⁰ Ya babo ba átswama osuolo nde, nde áti boho si mbili. Babo ba áti nde mbili, nde ási boho si baba bunsumu, ya babo ba ási nde baba bunsumu, nde ágwi boho si nsia.

Bunene bu dzyi li Nzaami

³¹ Mu obo, nki ndagha bihi liifirilyele mu ndagha oyo? Kala ti Nzaami li ku engulu kii ndaa bihi, nande aakala mutaara a bihi?

³² Nde wu aatyeghe Mwana a ndeme mu nkooro a bihi bwohonon, bunu-abo, mu nzili a bwehe, akughu ogwene ogwa bihi si byehene emõ ya Mwana a nde?

³³ Nande akala aafwunu babo ba ósuolo Nzaami? Me Nzaami aakasa ti baara bakala baba bunsumu!

³⁴ Nande aagwa bo ebili? Me Yiisu-Kriste aakpi! Na yulu onjo, nde aasighili mu lipfu, nde li na kwogho-a-kwogho e Nzaami ya aakasamana mu okala bihi-a-be!

³⁵ Nande aakabala bihi-a-be ya dzyi li Kriste? Nyiĩ, minyoõ, kimini, nzala, mpene, nsihi, bwunu we lipfu?

³⁶ Bwunu a bu básono ti:
«Mu nkooro a we, bali mu okadzwa bihi nswe etsughu.»

«Bali mu okagwolo bihi ti anga bindoomo bi baakehe mabolo*.»

³⁷ Lo mu mandagha mwohonono mamu, bihi lili ba babvulu olughulu mu munde wu aadzyi bihi.

³⁸ Mu kuulu me ndi a emiini ti, ngu okala lipfu, ngu okala bumweẽ, ngu okala bangye-yulu, ngu okala bimpu, ngu okala mandagha mama lolo li, ngu okala mandagha mama bitsughu bibi nkulu, ngu okala banga a lileene,

³⁹ ngu okala mpini yili mu yulu, ngu okala mpini yili mu nsie, ngu okala elogho ekimi ki bágyighili ka ekughu okabala bihi ya dzyi li Nzaami mu Yiisu-Kriste, Mfumu a bihi o.

9

Nzaami ya ekaana ki aasuolo nde

¹ Me ndyele enganma mu Kriste, me ka mp-firi mpya o, embwuru e me eli mu okasuo bumpughulu bu me mu Mufulu a ngili:

* **8:36 8.36** Bik 44.23.

² Me ndi a nyiĩ yi alagha ya mukolo a me li munsu mpata matala mwuhono.

³ Mu kuulu, me ndziyi ti me meme mbagha ndogho ŋa nkulu a Nzaami, ya me nkala o me wu áakaghaba ya Kriste mu nkooro a baana ba taara a me, ba bali ekaana emũ ya me.

⁴ Bo ba bali basi Isarayelee, Nzaami ási bo nkara a baana ba nde, nde ágwi bo nsia, bindughu, Mikiyene, esala kii okabuono, misiini,

⁵ bankagha-kwuru, ya me mu bo Kriste ágyi mu nyuru yi musunu, nde wu li ŋa yulu a byehene, Nzaami wu baakasyighi mu mibvu ya mibvu. «Aamene!»

⁶ Me ka ndyele o ti ndagha a Nzaami ka yiisiyi a mpini o. Mu kuulu, bwuhono ba bápala mu dzumu li Isarayelee ka bali basi Isarayelee o.

⁷ Nkara a baana ba Abarahame, ka oli bwuhono ba bali mu musyi a dzumu li nde o, lo: «Me mu Idzake we akala aabagha babo ba baata ti musyi a dzumu li we.»

⁸ Mbaala ti, ka oli baana baba musunu bali baana ba Nzaami o, lo baana baba misiini baakatala bo ti musyi a dzumu li nde.

⁹ Mu kuulu, ndagha yi bágwi misiini me yi: «Mu ena kyini a kiki, me sa yambvughuru ya Sara sa aburu mwana wu baghala.»

¹⁰ Ya ka oli yini a ndagha oyo o, óli obo si mu Rebeka, wu áabagha yimi mu baghala mumũ, Idzake, taara a bihi.

¹¹ Mu kuulu, baana babo nkini áli ka báburu bo o, ya bo nkini áli ka bágyighili bubwe bwunu we bubi o, lo, mu kuulu bitsimi bi ótswama okuru Nzaami bikakala bwunu a bu ásuolo nde,

¹² ka mu nkooro a bigyighili o, lo mu munde wu aakata mbili, bályele kundaa Rebeka ti: «Naana sa akala musala a mbwee,»*

¹³ bwunu a bu básono ti: «Me aansuolo Dzakobe ya aantwulu Edzawu mu libee.»

¹⁴ Mu obo, emakye liilyele? Mu Nzaami oli a ogwene a bunsumu? Si okala ka bunu!

¹⁵ Mu kuulu nde ályele kundaa Moyidze ti: «Me sa mono nyiĩ a munde wu ndzyi me omono nyiĩ, ya me sa mono ngebe a munde wu ndzyi me omono ngebe.»

¹⁶ Me mu obo, mimye ka mili mu waa li wu dzyi o, bwunu we mu lili wu li mu okabara ntyini, lo mu lili Nzaami wu aakamono nyiĩ.

¹⁷ Mu kuulu Bisono biikalyele kundaa Faraõ ti: «Mu mpere me aambyaha we mukogho mu osuo mu we lileene li me ya mu kuulu batsala nsia a nkwumu a me mu nsie nsyini.»

¹⁸ Me mu obo, nde aakamono nyiĩ kundaa munde wu adzyi nde omono nyiĩ, ya aakagwa mukolo ngyi kundaa munde wu adzyi nde ogwa mukolo ngyi.

Nkehe ya ngebe a Nzaami

¹⁹ Mu obo, we sa lyele ti bunu-abo Nzaami akughu ofirikasyeme? Mu kuulu, nande kughu obihi waa li nde?

²⁰ Lo we mbwuru, we nande li, mu osa mikeme ya Nzaami? «Elogho ki baamyene ekughu olyele kundaa wu aamyene kye ti: Mu emakye we aamyene me bu?»

* 9:12 9.12 Eba 25.23.

²¹ Mbwuru wu aakamyene bilogho mu mubweẽ ka li a litumu mu mubweẽ o? Mu nkpaŋa a mubweẽ gyini oyo nde ka kughu ogyighili elogho ki baakasalala mu budziri, ya elogho ki baakasalala wene a budziri o?

²² Ya kala ti Nzaami bu adzyi osuo nkehe a nde ya osa ti bagyahaba lileene li nde, aakuru mukolo ya aakebe ku olagha bilogho bibi nkehe bi bágyighili mu nkooro a opfighili,

²³ mpaala nde asa kuulu ti bagyahaba busini bu nsia a nde kundaa bilogho bibi ngebe bi átswama ogyighili nde mu nkooro a nsia a nde.

²⁴ Ya baara babo ngu bihi-a-be. Nde áti bihi-a-be mbili, ka oli yini a ŋa kara li ba-Dzwife o, lo si ŋa kara li baala ka bali ba-Dzwife o,

²⁵ ti bwunu a bu ólyele Nzaami mu mukaana a mubighili Odze ti:

«Wuulu ka áli ekaana e me o,
me sa nta nde ekaana e me,
ya wuulu ka áli wu a nkwunu o,
me sa nta nde wu a nkwunu,

²⁶ ya ŋa ebini kyini ekye ŋa áli balyele bo ti:

“Be ka lili ekaana e me o”,
sa bata bo ti baana ba Nzaami wu a mweẽ.»

²⁷ Mubighili Edzayi ku ngulu yi a nde ákehe engubu mu nkooro a Isaraye ti:

«Ngu okala ti mutala a baana ba Isaraye ayi ti
anga dzyele li mubu,

yini a mana ndaama yi aasyili akala yiibvwughu,

²⁸ mu kuulu, Mfumu sa agyighili kuu mukughu ya
mu maswa-maswa ndagha a nde ŋa nsie.»

²⁹ Ya, bwunu a bu ootswama olyele Edzayi ti:

«Kala ti Mfumu Sabaote[†] ka ásihi bihi musyi a dzumu o, bihi liikapfighili ti anga bvulu lili Sodome, bihi liikaafaana a bvulu lili Ngomore.»

Isarayele ya obvwughu mu kana

³⁰ Mu obo, emakye bihi liilyele? Baala ka bali ba-Dzwife o, baala ka bákasagha bunsumu na nkulu a Nzaami o, baabagha bunsumu, bunsumu bu baakabagha mu kana

³¹ lo Isarayele wu áakanama Mikyene mimi bunsumu, aakuono okuhu Mikyene mimye.

³² Mu emakye? Mu kuulu nde aakanama bunsumu bubo, ka mu kana o, lo ti anga bu buukafa mu bigyighili. Bo baakubu kya mu limeẽ li baakakubu makya,

³³ bwunu a bu básono ti:
«Me ntwulu mu mu bvulu lili Siyõ limeẽ li baakakubu makya,
limeẽ li linene li liikabwihi makubu.
Ya munde wu aasa kana mu nde, ka akala aakpa budzwa o.»

10

¹ Bandughu ba me mu kana, ndagha yi mvulu ndzyi me, ya lisamana li me kundaa Nzaami me lilili ti ba-Dzwife babvwughu.

² Mu kuulu me aakansuo bumpughulu mu bo ti bo bali a mukolo wu áalwulu mu mbaa a dzyi mu Nzaami, lo mbaa a dzyi li bo ka yili kunsu otsyeme ku ligyahaba o.

[†] 9:29 9.29 *Mfumu Sabaote mbaala ti, Mfumu Nga-a-Mampwumu.*

³ Mu kuulu, bo bu bagwene obaghala bu ookasa Nzaami baara bunsumu, ya bu baakasagha okala baara baba bunsumu mu ebomo, mu obo bo ka bali mu okasa bintamana mu ma ookasa Nzaami mu otwulu baara bunsumu,

⁴ mu kuulu, Kriste ákuhu Mikyene, mpaala bwohonono ba baakasa kana, Nzaami asa bo bunsumu na nkulu a nde.

Ndagha, kana ya obvwughu

⁵ Mu kuulu, Moyidze ásono mu mi mitala bunsumu bu buukafa mu Mikyene ti: «Mbwuru wu akala aasa mandagha ma sa akala mweẽ mu mo*.»

⁶ Lo ligyughu bu ookalyele Ndagha a Nzaami mu mi mitala bunsumu bu ookagwa kana: «Ka lyele mu mukolo a we o ti: Nande akala aakumu ku yulu?» Mbaala ti, mu osurulu Kriste na nsie.

⁷ Bwunu we ti: «Nande akala aakumunu ku nsini a mbie yi nda yi a laña-laña?» Mbaala ti, mu opaha Kriste na kara li ba bákpi.

⁸ Mu obo, ndagha oyo bunu yidzyi olyele? «Ndagha yili na bele a we, mu munjma a we ya mu mukolo a we» Ndagha oyo me ndagha yi a kana yi liikatsala bihi nsia.

⁹ Mu kuulu, kala ti mu munjma a we, we kihi na nkulu a baara bwohonono ti Yiisu me Mfumu, ya kala ti mu mukolo a we, we si kana ti Nzaami ásiili nde na kara li ba bákpi, we sa bvwughu.

¹⁰ Mu kuulu, me mu mukolo baakasa kana; li likasa ti Nzaami asa mbwuru akala wu bunsumu, ya me mu munjma baakakihi ndagha yi aakabiri ku obvwughu.

* 10:5 10.5 Lbv 18.5.

11 Mu kuulu, Bisono biikalyele ti: Nswe munde «wu aasa kana mu nde ka akala aakpa budzwa o†.»

12 Mu obo, ka oli a lisobo ŋa kara li mu-Dzwife ya mu-Ngereke o: Bo bwohono bali a Mfumu mumõ, wuli esini kundaa babo bwohono ba baakasamana nde.

13 Mu kuulu, «nswe munde wu aasamana nkwumu a Mfumu, sa abvwughu‡.»

14 Mu obo, bunu-abo bo baasamana nkwumu a munde wuulu bo ka baasi kana mu nde o? Ya bunu-abo bo baasa kana mu munde wuulu bo ka baagyughu bu baatsala nsia a nde o? Ya bo bunu-abo baagyughu kala ti ka oli a mbwuru wu aatsala nsia nde o?

15 Ya bunu-abo bo baatsala nsia a nde kala ti ka bagweghe baara mu oyitsala yo o? Ti bwunu a bu básono ti: «Limono bu mili mye mibwe, myili mi babo ba baakabulutuhoh mansia ma mabwe§!»

16 Lo bo bwohono ka baasi bintamana mu nsia yi mbwe o. Mu kuulu Edzayi ályele ti: «Mfumu, nande aasi kana mu mandagha ma baagyughu bo kundaa bihi*?»

17 Mu obo, kana liikafa mu mandagha ma baakagyughu, ya mandagha ma baakagyughu maakafa mu ndagha a Kriste.

18 Lo me mfwulu ti: Bo ka baagyughu o? Bo baagyughu! Mu kuulu Bisono biikalyele ti: «Baagyughu likyi li bo mu nsie nsyini,»

† 10:11 10.11 Edz 28.16, ti bu básono mu mukaana wu mukulu mu engereke. ‡ 10:13 10.13 Dzo 3.5. § 10:15 10.15 Edz 52.7.

* 10:16 10.16 Edz 53.1, ti bu básono mu mukaana wu mukulu mu engereke.

«ya baagyughu mandagha ma bo tee ku manto
ma nsie mu oli baara†.»

19 Lo me mfwulu ti: Isarayelee ka aasoolo ndagha
oyo o? Moyidze ngu wu a nsomo mu olyele ti:

«Me sa nsa kuulu be lisa ebaa ekaana kiili ka eli
ekaana o,»

«mu nzili a ekaana ki egwene a mayele, me sa
ntsubu nkehe a be‡.»

20 Ya Edzayi ási bukyini tee mu olyele ti:

«Bámono me kundaa babo baala ka bákasagha me
o,»

«me áamonono kundaa babo baala ka báfswulu me
ndagha o§.»

21 Lo mu mi mitala Isarayelee, nde ályele ti:

«Matala mwohonono, me aandabala myaã mi me
kundaa ekaana»

«ki ébihi osa bintamana ya ki eli a mutswi mpini*.»

11

Nzaami ka átsili ekaana e nde o

1 Me mu obo me mfwulu ti: Bunu, Nzaami
aatsili ekaana e nde? Si okala ka bunu! Mu kuulu,
meme ndi musii Isarayelee, wu a musyi a dzumu li
Abarahame, mu dzumu li Benzamẽ.

2 «Nzaami ka aatsili ekaana e nde o,» ekaana ki
átswama osoolo nde. Be ligyighili osoolo mi ooka-
lyele Bisono, mu matala ma ókanyoõ mubighili Eli
kundaa Nzaami mu nkooro a basi Isarayelee ti:

† 10:18 10.18 Bik 19.5, ti bu básono mu mukaana wu mukulu mu engereke. ‡ 10:19 10.19 Det 32.21. § 10:20 10.20 Edz 65.1, ti bu básono mu mukaana wu mukulu mu engereke. * 10:21 10.21 Edz 65.2, ti bu básono mu mukaana wu mukulu mu engereke.

³ Mfumu, «bo baadzwi mibighili mi we, bo baatsala bibini bi we bi baakagwa bikaba. Yini a me ngasighi aansyili ya bo badzyi odzwa me!»

⁴ Lo mvuru a Nzaami nki yo? «Mu nkooro a meme, me aambunu mapfwunu nsaama (7 000) ma baara baala ka baakasamana nzaami a Baale*
O†.»

⁵ Bumõ si mu matala mama lolo, oli a ndaama a baara baba bunsumu ba baasyili, ti bwunu a bu oli munsuolo wu a bwehe bu Nzaami.

⁶ Ankoho, kala ti mu nkooro a bwehe, lo ka ofirisyili mu nkooro a bigyighili o. Kala pele, bwehe ka bufirisyili bwehe o.

⁷ Mu obo, emakye bihi liilyele? Bilogho bi ookasagha Isaraye, bo ka baabagha bye o. Yini babo ba ósuolo Nzaami baabagha bye. Baara babake ayi ya mikolo ngyi,

⁸ ti bwunu a bu ookalyele Biso ti:

«Tee mu etsughu kii lolo,»

«Nzaami aagwi bo mufulu wu ogwuu,»

«aadzwi bo mihi mpaala banyaã omono,»

«aakyihi bo matswi mpaala banyaã ogyughu‡.»

⁹ Ya mukogho Dabvide si ályele ti:

«Nyaã byiri bi bo bii odza bikala mwere kundaa bo, musyi a mbyi,»

«nzili yi obwa, masyeme ma mafaana!»

¹⁰ «Nyaã mihi mi bo mikala kunsu mpyibi yi a laja-laja mpaala banyaã omono elogho nga-emõ!»

* **11:4 11.4 nzaami a Baale** nzaami a basi Fenisi ya basi Kaana. Bo bákatehebe nde nsumu ya Nzaami a Isaraye. † **11:4 11.4 1** Mik 19.18. ‡ **11:8 11.8** Det 29.3.

«Sa kuulu ti bibughu bibo bikala bibi korono matala mwohonono!»

Ba-Dzwife ya baala ka bali ba-Dzwife o mu bitsimi bi ókuru Nzaami

¹¹ Mu obo, me mfwulu ti: Bo bu baatsahana, mpaala babwa kuulu ofiritemene we? Si okala ka bunu! Lo mu nkooro a bubi bu bo, baagwi obvwughu kundaa baala ka bali ba-Dzwife o, mu osubu ebaa ki Isaraye.

¹² Ankoho, bubi bu ba-Dzwife buusi ti nsie yibagha busini, ya obwa o bo oosi ti baala ka bali ba-Dzwife o babagha busini. Lo nki busini buukala mu matala ma akala baasighili bo kuu mukughu?

¹³ Me ndyele kundaa be baala ka lili ba-Dzwife o, buulu me ndi ntumu a baala ka bali ba-Dzwife o, me ndi a esee mu esala e me.

¹⁴ Obo me buulu me nkughu osubu ebaa na kara li ba lili a bo dzumu li mō, ya obvwuhu ndaama a baara babake.

¹⁵ Mu kuulu, kala ti otwulu o bo mu libee oosi ti Nzaami abvurulu ogwihini ya nsie, lo na ofirigyagha bo Nzaami bunu a bo ookala? Bo sa babagha bumweē lo ka lipfu o.

¹⁶ Ankoho kala ti kaba lili nsomo mu nkpana a limpa§ lili lili ngili, nkpana yohono yili si yi a ngili. Ya kala ti mudza li wu a ngili, mampala mali si mama ngili.

¹⁷ Lo kala ti bagwahala ndaama a mampala ma muti a mu-Olibve mamake, ya kala ti we

11:10 11.10 Bik 69.23-24 § **11:16 11.16** *kaba lili nsomo mu nkpana a limpa* Mu Mikyene mi Moyise, bágwi litumu ti kaba lili nsomo mu byehene lili Nzaami. Bun 23.10.

wu li musumunu mu-Olibve wu musuru, kala ti baanahaba we mu muti munde, ya mu matala ma kala ti we li a kaba mu malyimi ma maakafa mu mudza a mu-Olibve munde,

¹⁸ lo we ka sa mutwunu o. Kala ti we si mutwunu, ka dzimini o ti ka we aakwara mudza o, lo mudza aakwara we.

¹⁹ Mu obo we sa bvuhulu ti: Kala ti baagwahala mampala, me mu kuulu banahaba me ŋa ebini ekye.

²⁰ Ndagha oyo yi a nganma, mampala mammo baagwahala mo mu kuulu mo magwene a kana. Lo we, we li ŋa ebini e mo mu nkooro a kana. Ka kala a mubili a nyuru mu ndagha oyo o, lo kala a nzalamweẽ.

²¹ Mu kuulu, kala ti Nzaami aatwulu mu libee mampala ma mámene momo mu muti, we sa mayele mpaala nde anyaã otwulu wehe si mu libee.

²² Mu obo, mono ati bubwe ya ebaghala e Nzaami, nde li a ebaghala kundaa ba baabwi, ya nde sa asa bubwe kundaa we kala ti, we nabara mu bubwe bu nde. Kala pele, wehe si sa bagwahala we.

²³ Bumõ si kundaa bomo ba-Dzwife, kala ti bo babihi osa kana, sa banahaba bo mu muti. Mu kuulu Nzaami li a lileene lili ofirinahaba bo mu muti.

²⁴ Mu kuulu, kala ti batebe we mu mu-Olibve wu musuru, mu olyele ti we li musumunu wu baanahaba mu mu-Olibve wu bákuu. Mu obo, sa obvulu okala bubwe ti banahaba ba-Dzwife mu mu-Olibve wu a ndaa-bomo, ti bwunu a bu oli efa e bo.

Obvwughu o Isarayelee

²⁵ Mu kuulu, bandughu ba me mu kana, me ka ndzyi o ti be likala kunsu nzi-nzimini a man-sweghe ma Nzaami ma maamonono ma, mpaala be linyaã omonono ti anga baara ba babvulu mayele ŋa mihi mi beme. Ndaama a baara mu Isarayelee ayi ya mukolo ngyi, tee mu matala ma osomo bwohonu baala ka bali ba-Dzwife o.

²⁶ Ya me obo ekaana e Isarayelee kyehehe akala eebvwughu, ti bwunu a bu ookalyele Bisono ti:

«Mukwulu sa afa ku munguo wu a Siyõ,»

«nde sa amaha mandagha ma mabi mu Dzakobe.»

²⁷ «Ya obo akala me bu ookala ogwihini o me ya bo,»

«mu matala ma akala aamaha me masumu ma bo.»

²⁸ Mu mi mitala Nsia yi Mbwe, nganma, ba-Dzwife bali mitaara mu nkooro a be. Lo mu mi mitala munsuolo a Nzaami, bo bali ba odzyi Nzaami mu nkooro a bataara ba bo.

²⁹ Mu kuulu, bikaba bibi bwehe ya mbili a Nzaami mu esala ka baafirikagwolo ya baafirikasobo bye o.

³⁰ Mu kuulu, ti bwunu a bu libihi be osa bintamana mu Nzaami mu nsi-nkulu, ya mu matala ma, Nzaami aamono be nyiĩ mu nkooro a nkyini a bo.

³¹ Bwunu obo boho si mu matala ma, ba-Dzwife baasi nkyini, mpaala bamono boho si ngebe, ti bu baamono be ngebe.

³² Mu kuulu, Nzaami ákuru baara bwohonu kunsu ekogholo kii nkyini mpaala amono bo bwohonu ngebe.

³³ Wo! Busini, bunsughu ya ligyahaba
bi Nzaami bili mugyighi!

Ka bakughu osoolo mandagha ma aakalamana
nde o!

Ya manzili ma nde ka bakughu obaghala mo o!

³⁴ Mu kuulu, «nande aasoolo bitsimi bi Mfumu?»
«Nande aali mumpa-luo a nde?»

³⁵ «Nande aagwi Mfumu nsomo,
mpaala Mfumu afiri nde?»

³⁶ Byehene bífi kundaa nde, bágyighili bye kundaa
nde ya mu nkooro a nde.

Nyaã nsia yikala yi a nde mu mibvu ya mibvu!
«Aamene!»

12

Bumweẽ bu bunyaghara mu Kriste

¹ Me mu obo, bandughu ba me mu kana, mu
nyĩĩ a Nzaami yi alagha, me ngwi be mpama,
mu ogwa manyuru ma be ti anga mikaba mimi
mweẽ, mimi ngili ya mi ookadzyi Nzaami. Kun-
daa be, obo sa okala obuono Nzaami ku ofaana
ya Ndagha a nde.

² Ka likanama bipfu bi baara ba nsie yi o, lo
likala baara baala bu likighiri, libagha mayele ma
manyaghara, mpaala be libaghala waa li Nzaami:
Mandagha ma mabwe, ma aakakihi nde ya mama
mukughu.

³ Mu bwehe bu oogwi me Nzaami, me ndyele
kundaa nswe mbwuru mu be anyaa okala a
bitsimi bii obvulu osagha omoŋono. Lo nswe
mbwuru faana osagha okala a nzya-nzyara yi
mayele ti bwunu a bu oli eteese ki ekaba li kana
li ógwi nde Nzaami.

⁴ Mu kuulu, bwunu a bu oli binama bilagha mu nyuru a bihi, nyuru yili nga-mõ, ya binama byehene bibi nyuru ka biikasala esala emõ o,

⁵ mu obo, bihi-a-be ba lili balagha, lili nyuru mõ mu Kriste, ya nswe mbwuru mu bihi-a-be li enama ki e wu muke mu nyuru nga-mõ oyo.

⁶ Lo bihi-a-be lili a bikaba bibi ya lisobo bibi bwehe, ti bu oli bwehe bu ógwi bihi-a-be Nzaami. Kala ti mbwuru li a ekaba kii mubighili, lo asalala kye bwunu a bu oli bunsumu bu kana.

⁷ Kala ti mbwuru li a ekaba kii osalala, lo agwa nyuru a nde mu esala ekye. Nyaã munde wu aakaluo, agwa nyuru a nde mu maluo.

⁸ Munde wu li a ekaba ki ogwa bana mpama, akagwa mpama. Munde wu li a ekaba ki okaba, akakaba mu mukolo mumõ, munde wu li a ekaba ki otumu, akatumu ya mbaa, mbwuru nga-a-nyii akamono nyii mu esee.

⁹ Nyaã dzyi likala lili nganma. Liikabele mandagha ma mabi, liikanabara mu mandagha ma mabwe.

¹⁰ Mu mi mitala dzyi lili bandughu mu kana, liikakala a dzyi be a be. Liikakala ba bansomo mu okagwa banganda budziri.

¹¹ Ka likakala a bubolo o, lo liikakala a mbaa mu esala. Liikakala a mbaa mu mufulu, li-ikasalala Mfumu ti anga basala ba babwe.

¹² Liikakala a esee mu emiini. Liikakala a nkaã munsu mpaara. Liikasa mukama mu obuono.

¹³ Liikabaha ba bangili mu okagwa bo bi bali a bo nzala a bye. Liikabwana bandzyi.

¹⁴ Liikaseme ba baakamwehẽ be kimini, li-ikaseme ya ka likabiili mpwoho o.

¹⁵ Liikakala mu esee ya babo ba bali mu esee. Liikalili ya babo ba baakalili.

¹⁶ Ligyighili okagwihini be a be. Ka likakala a mubili a nyuru o, lo liikasagha okala emō ya baara ba bakughulu ya okasa mikolo mu bisala bi bikughulu. Ka likatsimi o ti be libvulu bunsughu.

¹⁷ Ka likabvurulu bubi mu bubi kundaa mbwuru o. Liikasa mpini mu okagyighili mandagha ma mabwe ŋa nkulu a baara bwohonono.

¹⁸ Kala ti bukughu okala, ya kala mitala be, liikakala mu edzuunu ya baara bwohonono.

¹⁹ Bandughu ba me baba mukolo, ka likabvurulu bubi mu bubi o, lo liikanyaã nkehe a Nzaami yikagwa mvuru, mu kuulu básono ti: «Me aambvurulu etere», me akala «aangwa mufuru», obo me bu olyele Mfumu.

²⁰ Lo «kala ti mutaara a we li a nzala, gwa nde bi-odza. Kala ti nde li a nyoro, gwa nde madza. Mu kuulu, we sa obo, we li mu okakwu makala ma mbaa ŋa yulu a mutswi a nde».

²¹ Ka nyaã bubi bulughulu ŋa nkulu a we o, lo we lughulu ŋa nkulu a bubi mu okagyighili mandagha ma mabwe.

13

Okihi litumu li bamfumu

¹ Nyaã nswe mbwuru akala kunsu litumu li bamfumu ba baatkatumu. Mu kuulu, nswe litumu liikafa kundaa Nzaami, ya yini a Nzaami aakagwa nswe litumu.

² Me mu obo, munde wu aakabihi litumu, nde aakatemene nsumu ya litumu li otwulu Nzaami. Babo ba baakatemene nsumu ya litumu li Nzaami sa babagha masyeme mu manyuru ma bo.

³ Mu kuulu, ba baakasa bubwe ka baakakala a nzalamweë a bamfumu o, lo ba baakasa bubi baakakala a nzalamweë. Kala ti we ka dzyi okala a nzalamweë a mfumu o, sa bubwe ya nde sa agwa we masyighi.

⁴ Mu kuulu, mfumu aakasalala Nzaami mu nkooro a bubwe bu we. Lo kala ti we si bubi, kala a nzalamweë, mu kuulu ka ku obwunu o mfumu ali a lipee, nde aakasalala Nzaami mu osyeme ya mu osuo nkehe a nde kundaa wu aakasalala bubi.

⁵ Me mu obo okihi litumu li bamfumu oli mupfunu, ka yini a mu nkooro obara nzalamweë a nkehe o, lo mu nkooro a embwuru ki ebwe si.

⁶ Me mu obo si be liikafiri mpagha. Mu kuulu esala ki okatolo mpagha, Nzaami áagwi bo kye.

⁷ Liikafiri kundaa nswe mbwuru ebyimi ki lili a be ya nde: Mpagha kundaa wu lifaana ofiri mpagha yi mawa-mawa, nzalamweë kundaa wu lifaana okala a be nzalamweë, budziri kundaa wu lifaana ogwa be budziri.

Dzyi lili be a be

⁸ Ka likakala a ebyimi e mbwuru o, kala ka yini a okadzyi banganda be a be o. Mu kuulu munde wu aadzyi nganda, aakuhu Mikyene.

⁹ Mu kuulu, mikele mi: «Ka bvughu mbughu ya mukala bwunu we mulumu a nganda o, ka dzwa o, ka turu o, ka sughu mukolo o,» ya mikele myehene mi mike, bákuru mye mu ndagha yi:

«Dzyi nganda-mbwuru ti bu budzyi we nyuru a we».

¹⁰ Dzyi ka liikasa bubi kundaa nganda-mbwuru o: Dzyi me okughu ku Mikyene.

Okala mukughu mu ogya o Kriste

¹¹ Bu ligyighili osoolo mu nki matala lili: Ma ngu matala ma lifaana osighili be mu ensama, mu kuulu, lolo bu obvwughu obvulu obehene ya bihi-a-be. Obvwughu oko ka ofirisyili la ti mu matala mamu ma lisi bihi-a-be kana o.

¹² Mpyibi ayi la, bwihi ayi ku bele a okya. Mu obo litswe litsili bigyighili bibi mpyibi, ya litswe lilaha bidzwana bii otsyeme.

¹³ Litswe likadzyara bwunu a bu ofaana, ti anga mu mwii wu ebala, wene a byiri bibi bilyili ya bibi onma mala malagha, wene a esighi ya enkwunu, wene a mumbanana ya ebaa ki elagha.

¹⁴ Lo be lifaana olaha Mfumu Yiisu-Kriste ti anga eko ya linyaã ofirikagyighili mi ookadzyi musunu, mu okuhu dzyi li yo.

14

Ka lamana ndughu a we mu kana o

¹ Libwana a munde wu gwene a mpini mu kana, gwene a otsaala a bitsimi bi nde.

² Mbwuru mumõ li a kana mu odza bilogho byehene. Wu muke, wu gwene a mpini mu kana, nde okadza yini a bisagha.

³ Munde wu aakadza anyaa otsaala wu aagwene okadza, ya munde wu aagwene okadza

anyaã olamana wu aakadza, mu kuulu Nzaami aabwana nde.

⁴ We, we nande li mu olamana musala a mbwuru mukimi? Ngu okala ti nde li mu mukiri, bwunu we nde aabwi, mimye mitala mfumu a nde. Ya nde sa agyighili otemene, mu kuulu Mfumu li a lileene lii otehebe nde.

⁵ Mu kuulu, mu kana li mfu-nga-empele bitsughu bini bibvulu bibike mupfunu, mu kaana lili wu muke, bitsughu byehene bili nsihi mu mupfunu. Nyaã nswe mbwuru, mu mayele ma nde, akala a kana mu bitsimi bibi ndaa ndeme.

⁶ Munde wu aakagwa bitsughu mupfunu me mu nkooro a Mfumu aakasa obo. Munde wu aakadza, me mu nkooro a Mfumu aakadza, mu kuulu nde aakabvurulu matuono kundaa Nzaami ña aakasa nde obo. Wu aagwene okadza, me mu nkooro a Mfumu nde aagwene okadza. Ndehe si aakabvurulu matuono kundaa Nzaami ña aakasa nde obo.

⁷ Mu kuulu, mbwuru si mumõ mu bihi-a-be ka li mweẽ mu ndeme o, ya mbwuru si mumõ ka kughu okpa mu nkooro a ndeme o.

⁸ Mu kuulu, kala ti bihi-a-be lili mweẽ, lo bihi lili mweẽ mu nkooro a Mfumu. Ya kala ti bihi liikakpa, bihi mu nkooro a Mfumu liikakpa. Bihi ngu likala mweẽ, bihi ngu likpi, bihi lili baara ba Mfumu.

⁹ Mu kuulu, kala ti Kriste ákpi ya asighili mu lipfu, me mu okala Mfumu a ba bákpi ya baba mweẽ.

¹⁰ Lo we, mu emakye we li mu olamana ndughu a we mu kana? Bwunu we, mu emakye we li mu otsaala ndughu a we mu kana? Mu kuulu,

sa balamana bihi bwohonon ɲa mbala a muyala a Nzaami.

¹¹ Mu kuulu básonon ti:

«Me Mfumu wu a mweẽ ndyele yo,»

«nswe mbwuru sa akunu mabuo ɲa nkulu a me,»

«ya munma wu a nswe mbwuru sa alyele
mandagha ma maagwa Nzaami masyighi!»

¹² Obo me buulu, nswe mbwuru mu bihi-a-be sa balamana nde ɲa nkulu a Nzaami mu mi aagyighili nde ndeme.

Ogwene obwihi ndughu mu kana mu lisumu

¹³ Mu obo, litswe linyaã ofirikalamana babake. Liswe ligwolo munkana wu ogwene otwulu limeẽ li liisa ti bandughu mu kana bakubu makya, bwunu we libwihi bo mu masumu.

¹⁴ Me ngyighili osoolo, ya me nsi kana ti mu Mfumu Yiisu ka oli a elogho ki esunumu mu kyeme o. Lo kala ti mbwuru tsimi ti elogho eli ki esunumu, kundaa nde elogho ekye sa ekala ki esunumu.

¹⁵ Kala ti, mu nkooro a bi-odza, ndughu a we mu kana aanyoõ, we ka li mu ofirikadzyara bwunu a bu oli dzyi o. Mu nkooro a bi-odza, ka sa kuulu ti munde wuulu Kriste ákpi mu nkooro a nde apfighili o.

¹⁶ Mu obo, mbwuru anyaaõ otsaala ekye kiili kundaa be eli ki ebwe.

¹⁷ Mu kuulu Emfumu e Nzaami ka etala odza ya onma o. Lo kye etala bunsumu, edzuunu ya esee bi ookagwa Mufulu a Ngili.

¹⁸ Munde wu aakasalala Kriste obo, Nzaami aakadzyi nde, ya baara baakakihi nde.

¹⁹ Obo me buulu, litswe lisa mpini mu okasa mandagha ma maakagwa edzuunu ya ma maakakwuhu bihi-a-be.

²⁰ Ka dzwa esala e Nzaami mu nkooro a bi-odza o. Nganma, bilogho byehene bili tse-tse. Lo oli bubi kundaa mbwuru mu odza bilogho bi biikasa kuulu ti babake bakubu kya.

²¹ Oli bubwe mu onyaã odza tuo ya onma mala ma bviini, mu obihi bilogho byehene bi bili limeẽ li ookubu ndughu a we mu kana makya.

²² Kana li li a we, kebe lo we weme na nkulu a Nzaami. Esee kundaa munde wu aagwene okalamana nde ndeme na aakagwolo nde mukaana mu mi aagyighili!

²³ Lo munde wu aakenje mu bi aadza, nde aabagha masyeme. Mu kuulu ndagha yi aagyighili nde ka yifi mu kana li nde o. Ankoho, myehene mi miigwene okafa mu kana, mili masumu.

15

Ogwa nganda-mbwuru esee, lo ka ki e weme o

¹ Kala ti bihi-a-be lili a mpini mu kana, lifaana obaha ba bagwene a mpini mu kana, lo ka yini a mu okagyighili mandagha ma maakagwa bihi bameme esee o.

² Nyaã nswe mbwuru mu bihi-a-be akagyighili mandagha ma maagwa nganda-mbwuru esee mu nkooro a bubwe ya okulu o nde.

³ Mu kuulu Kriste ka agyighili mandagha ma makagwa ndeme esee o, lo ti bwunu a bu basono:

«Bitughu bi babo ba bali mu okatughu we biibwi mu me.»

⁴ Mu kuulu, mandagha mwohono ma básono mu nsi-nkulu, básono mo mpaala bihi-a-be libagha maluo, buulu mu mukama ya mu mpama yi ookagwa Biso, bihi-a-be likala a emiini.

⁵ Nyaã Nzaami wu aakagwa mukama ya mpama asa kuulu ti be likala bitsimi bimō be a be, ti bwunu a bu odzyi Yiisu-Kriste,

⁶ mpaala mu bitsimi bimō ya mu mbiili mō, be lisyighi Nzaami, Taara a Mfumu a bihi Yiisu-Kriste!

Kriste musala a baara bwohono

⁷ Me mu obo, liikabwana a babake be a be, ti bwunu a bu óbwana a be Kriste ndeme, mu nkooro a nsia a Nzaami.

⁸ Mu kuulu, me ndyele ti Kriste ayi musala a ba básomo nzo a mbaa, mu nkooro a enganma e Nzaami, mpaala misiini mi bágwi kundaa bataara mikeele.

⁹ Lo baala ka bali ba-Dzwife o baakagwa Nzaami nsia mu nkooro a nyĩ yi aakasuo nde, ti bwunu a bu básono ti:

«Me mu obo me sa kansyighi we ŋa kara li bikaana»,

«ya me sa kangyimi mu nsia a nkwumu a we.»

¹⁰ Biso bifirikalyele ti:

«Bikaana, likala mu esee ya ekaana ki oosuolo Mfumu!»

¹¹ Ya báfirisono bu:

«Bikaana byehene, ligwa Mfumu nsia,»

«nyaã baara bwohono bagwa nde masyighi!»

¹² Edzayi si ályele ti:

«Nde sa akala apala, mu musyi a dzumu li Dzese,»
«munde wu akala aatemene mu otumu bikaana.»
«Bikaana bibye sa bisa emiini mu nde.»

¹³ Nyaã Nzaami wu aakagwa emiini aluhu be mu esee kyehene ya mu edzuunu kyehene mu nkooro a kana li be, kuulu be lilwulu mu emiini mu lileene li Mufulu a Ngili!

Esala e Poole kundaa baala ka bali ba-Dzwife o

¹⁴ Bandughu ba me mu kana, mu mi mitala be, me ndi a kana ti be lilwulu mu mukolo mubwe, be lili a ligyhaba lwohono, ya be liikughu mu okagyehe banganda be a be.

¹⁵ Lo mu mambughu mana, me aansono be ya kaaha mu mukaana wu ti anga mu olibili be mweë mu mi bágyihi be, mu nkooro a bwehe bu ógwi me Nzaami,

¹⁶ mu okala musala a Yiisu-Kriste kundaa baala ka bali ba-Dzwife o. Me aangwi nyuru me yohono mu esala ki e ngili ki e Nsia yi Mbwe yi a Nzaami, mpaala baala ka bali ba-Dzwife o bakala ekaba ki ookihi Nzaami, ki ootsehebe Mufulu a Ngili.

¹⁷ Me mu obo me ndi a mutwunu mu Yiisu-Kriste, mu mi mitala esala e Nzaami.

¹⁸ Mu kuulu me ka nkughu obili mu ndagha nkimi o, kala ka yini a mu mi ógyighili Kriste mu me o, mu okabiri baala ka bali ba-Dzwife o bakala a bintamana mu mbiili ya mu bigyighili,

¹⁹ mu lileene li bilyimi ya lili bimaã, mu lileene li Mufulu a Nzaami. Me mu obo, me bu nsehene

obaana ku Yerusaleme tee ku Iliri, me aantsala Nsia yi Mbwe yi a Kriste mu bibini byehene.

²⁰ Lo me aangwi mukolo a me mu otsala Nsia yi Mbwe mu bibini biili nkini ka bámaatuolo nkwumu a Kriste o, mpaala me nyaã otwu ɲa yulu a bitsini bi bibagha bi nzo a mbwuru mukimi.

²¹ Lo ti bwunu a bu básono:
«Kundaa baala ka bátwoho bo nsia a nde o, sa bamono nde,»
«ya babo baala ka bágyughu nsia a nde o, sa babaghala.»

Bitsimi bi ókuru Poole

²² Me ndagha oyo yiikakahaba me mansa malagha mu oyamono be.

²³ Lo mu matala ma, me ka afirinsyili a esala mu bitsulu bi nsie bibye o, ya obaana bamvulu balagha, me ndi a nzala a oyamono be ku olagha,

²⁴ ɲa akala aangye me ku nsie yi a Esepaanye. Me ndi a emiini ti me sa mono be ɲa akala aanduru me, ya me sa ngyagha bilogho bi aankala a me nzala a bye mu midzye, ɲa mbihi a ɲa aankuhu me dzyi li me lili oluhu mana matala emō ya be.

²⁵ Lo mu matala ma, me ngyene ku Yerusaleme mu yibaha ba bangili baba li oko.

²⁶ Mu kuulu baara baba bitsulu bi nsie bibi Masedwane ya Akayi, baamono bubwe mu otolo nzi, yi ogwa libaha kundaa baweke ɲa kara li ba bangili ba bali ku Yerusaleme.

²⁷ Bo baagwolo munkana mu ogyighili ndagha oyo, mu kuulu bo bali a ebyimi e bo. Kala ti baala

ka bali ba-Dzwife o, baabagha kaba mu busini bu ookagwa mufulu, boho si bafaana osalala bo mu mi mitala bilogho bi bo bibi musunu.

²⁸ Me mana ndagha yi, ya ogwa na nkulu a baara bwohono bikaba bi baatolo, me sa bulunduru kundaa be na aangye me ku Esepaanye.

²⁹ Me nsoolo ti na aayamono me be, me sa ngya a liseme lili mukughu lili Kriste.

³⁰ Lo bandughu ba me mu kana, me ngwi be mpama mu nkwumu a Mfumu a bihi Yiisu-Kriste ya mu dzyi li ookagwa Mufulu, mu odzwana mvulu emõ ya me mu okabuono Nzaami mu nkooro a me,

³¹ mpaala me mbvwughu na myaã mi ba bagwene a kana mu Mfumu ba bali mu etsulu e nsie kii Yude, ya libaha li aambiri me, ba bangili ku Yerusalem, bo bagyagha lo bubwe.

³² Obo me buulu mu esee me sa yamono be mu waa li Nzaami, ya me sa mbagha mana matala mama ogwumu kundaa be.

³³ Nyaã Nzaami wu edzuunu akala ya be bwohono! «Aamene!»

16

Mamboro

¹ Me ngweghe be Foyebe, nkele a bihi, wu li musala mu libwunu li Nzaami lili mu bvulu lili Senkere,

² mu kuulu be libwana a nde mu nkwumu a Mfumu, bwunu a bu ofaana mu ba bangili. Libaha nde mu nswe ndagha yi aakala a nde nzala a be. Mu kuulu nde abaha baara balagha, ngu okala meme si.

³ Ligwa Pirisika ya Akila, bandughu ba me ba esala mu Yiisu-Kriste, mboro.

⁴ Bo ba bákihi ogwa mitswi mi bo mu obvwuhu laama li me. Ka oli yini a me ngasighi ndi mu okabvurulu bo matuono o, lo si ya Mabwunu ma Nzaami mwohono mama baala ka bali ba-Dzwife o mali mu okabvurulu bo matuono.

⁵ Ligwa si libwunu li Nzaami li liikabvununu mu nzo a bo mboro. Ligwa Epayinete, ndughu a me wu mukolo, mboro, nde wu li wu a nsomo mu osa kana mu Kriste ku nsie yi a Adzi.

⁶ Ligwa Mari mboro, nde wu aamono mpara yi alagha mu nkooro a be.

⁷ Ligwa Andoronikose ya Yunyase mamboro, bo bali badzighi ba me ya bo bali si bandughu ba ándi a me mu boloko. Bo bali baara baba budziri bu bulagha ŋa kara li bantum, ya bo bási kana mu Kriste nsomo ya me.

⁸ Ligwa Ampilyatuse, ndughu a me wu mukolo mu Mfumu, mboro.

⁹ Ligwa Urubē, ndughu a bihi wu esala mu Kriste, ya Sitakise, ndughu a me wu mukolo mamboro.

¹⁰ Ligwa Apelese mboro, nde wu aasuo bi-gyighili bi kana li nde mu Kriste. Ligwa baara ba nzo a Arisitobule mamboro.

¹¹ Ligwa Erodyō mudzighi a me mboro. Ligwa baara ba nzo a Narasise ba bali mu Mfumu mamboro.

¹² Ligwa Tirifene ya Tirifose, bakaha ba bákasala esala kii mpini mu Mfumu, mamboro. Ligwa Pereside, ndughu wu mukolo wu mukaha, mboro, nde wu ásala ku olagha mu Mfumu.

¹³ Ligwa Rufuse, wu oosulo Mfumu ya ngughu

a nde wu li ngughu a mehe si, mamboro.

¹⁴ Ligwa Asekirite, Felengo, Eremese, Patobase, Eremase ya bandughu mu kana ba bali ya bo mamboro.

¹⁵ Ligwa mamboro kundaa Filolonge ya Dzuli, Neere ya nkele a nde wu mukaha, Olimpase ya baba ngili bwohono ba bali emō ya bo.

¹⁶ Ligwihini a mamboro be a be mu onyuburu ku ofaana ya kuu baana ba Nzaami.

Mabwunu ma Kriste mwohono magwi be mamboro.

Ogyehe kuu masini

¹⁷ Bandughu mu kana, me ngwi be mpama mu kuulu be lisa mayele mu baara ba baakasa munkabala ŋa kara li banga-a-kana ya baakab-wihi bo mu masumu, mu mandagha mama lisobo ya maluo ma liigyagha be. Likala la ya bo.

¹⁸ Mu kuulu baara baba obo ka bali basala ba Mfumu a bihi Kriste o, lo bo baakasala mu oluhu mila mi bomo. Mu mbiili a bo yimbwe ya yi maluono, bo baakabulupfiri baara ba bagwene soolo mandagha bubwe.

¹⁹ Mu mi mitala be, baara bwohono basoolo bintamana bi be. Mu obo me aakamono esee mu nkooro a be, lo me ndzyi ti be likala bansughu mu mi mibwe, bwunu a bu lili be baba tse-tse mu mi mitala bubi.

²⁰ Edzi-dzighi, Nzaami wu edzuunu sa apweene Satana ku nsie a myili mi be.

Nyaã bwehe bu Mfumu a bihi Yiisu bukala ya be!

²¹ Timote, ndughu a me wu esala, emõ ya badzighi ba me Lusiyuse, Yasõ ya Sosipatere, bagwi be mamboro.

²² Me Teretiyuse, wu nsono mandagha ma olyele poole mu mukaana wu, me ngwi be mamboro mu nkwumu Mfumu.

²³ Ngayuse, wu aabwana me ya libwunu li Nzaami lwohono mu nzo a nde, gwi be mamboro. Erasete, wu aakakebe nzi a bvulu, gwi be mamboro, humo si ya Kwaratuse, ndughu mu kana. [

²⁴ Nyaã bwehe bu Mfumu a bihi Yiisu-Kriste bukala ya be bwohono! Aamene]

Nsia kundaa Nzaami, nsughu nga-mumõ

²⁵ Nsia kundaa Nzaami! Nde li a lileene lili ogwa be mpini, mu Nsia yi Mbwe yi a Yiisu-Kriste yi aakabulunsala me. Mu Nsia yi Mbwe oyo, Nzaami aasuo mansweghe ma básweghe obaana mu ebaana,

²⁶ lo mo maamonono mu matala ma mu bisono bi libighi, ti bwunu a bu oli litumu li Nzaami wu li mu mibvu ya mibvu. Ya bikaana byehene bisoolo mo, mu kuulu bye bisa kana ya bikala a bintamana mu nde.

²⁷ Nyaã nsia yikala kundaa Nzaami, nsughu nga-mumõ, mu Yiisu-Kriste, mu mibvu ya mibvu! «Aamene!»

Teke Sud-Ouest

Teke-Tyee: Teke Sud-Ouest (New Testament)

copyright © 2024 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Teke-Tyee)

Contributor: Wycliffe USA

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2025-07-09

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 9 Jul 2025 from source files dated 9 Jul 2025

6f558581-83f7-55dd-acef-3d682f6a705d